

УДК 37.034

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ЯК СТРАТЕГІЯ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНИХ ВЗАЄМИН МОЛОДІ

О.В.Столяренко

Анотація. У статті розглядається міжкультурний підхід, який визначає стратегію формування міжособистісних взаємин молоді на базі виховання толерантності, гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: міжкультурний підхід, культура, міжособистісні взаємини, толерантність, гуманістичні цінності, загальнолюдські цінності.

Аннотация. В статье рассматривается межкультурный подход, определяющий общую стратегию формирования межличностных взаимоотношений молодых людей на основе воспитания толерантности, гуманистических, общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: межкультурный подход, культура, межличностные взаимоотношения, толерантность, гуманистические ценности, общечеловеческие ценности.

Summary. The article deals with the intercultural approach, which defines the strategy of youth's interpersonal relationships development based on the principles of tolerance education, humanistic and universal values.

Keywords: intercultural approach, culture, interpersonal relationships, tolerance, humanistic values, universal values.

Постановка проблеми. Сучасна модель освіти і виховання вимагає кардинальних змін у напрямку орієнтації не на минуле, а на майбутнє людської цивілізації, яка стрімко змінює парадигму свого розвитку. Інтеграційні процеси в соціумі, глобалізація, зростання впливу етнонаціональних факторів, спонукають сучасну освіту звернутися до нової педагогічної моделі – полікультурного виховання, покликаною забезпечити гармонізацію відносин між представниками різних етносів і етнічних груп в сучасному суспільстві. Майбутній учитель повинен стати не просто носієм знань, а важливою ланкою у процесі розвитку взаєморозуміння між представниками різних націй і національностей усього світу, який характеризується величезним культурним різноманіттям.

У цьому зв'язку особливої ваги набуває міжкультурний підхід у підготовці майбутніх фахівців до життя в мультикультурному суспільстві XXI століття. Він виступає теоретико-методологічною стратегією формування міжкультурної педагогічної компетентності.

Аналіз останніх наукових досліджень з даної проблематики. У сучасній педагогічній науці проблему виховання культури толерантних міжособистісних взаємин досліджують у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (М.Рожков, А.Сиротенко, Г.Солдатова, Л.Шайгерова); етнічну толерантність (О.Байбаков, З.Малькова, В.Подобєд, Ю.Римаренко, В.Тишков); технологічні аспекти виховання толерантності (Т.Білоус, С.Герасимов, О.Кашенко, Б.Рієрдон, В.Сітаров, І.Сковородкіна, О.Скрябіна, П.Степанов, Г.Шеламова); засобами формування толерантності обрали гуманітарні дисципліни Л.Алексашкіна, Л.Ванюшкіна, С.Метліна; вивчення досвіду виховання толерантності в зарубіжних країнах є предметом вивчення А.Джуринаського. Проблеми виховання молоді на основі принципів толерантної поведінки досліджували О.Хижняк, О.Зарівна, І.Жданова, Т.Білоус, Я.Довгополова, О.Батуріна, Ю.Грачова, П.Комогоров, О.Пугачова, О.Рибак. Міжкультурній взаємодії як соціологічному феномену присвячені праці М.Багмета, Л.Ляпіної, А.Матецької, Л.Тернової, А.Писаренко.

Метою статті є доведення ефективності застосування міжкультурного методологічного підходу в системі гуманістичного виховання молоді, формування толерантних міжособистісних взаємин.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурний підхід дозволяє студентів побачити загальне й відмінне між культурами, оцінити власну з погляду представників інших народів, сформувати індивідуальну картину світу. Зі свого боку він виступає способом виявлення комплексних взаємозв'язків, взаємозалежностей структурних елементів міжкультурної професійної компетентності майбутнього учителя, що сприяють її успішному формуванню в контексті полікультурної педагогічної освіти, забезпечення організації процесу виховання на основі діалогу культур, з позицій толерантного сприйняття іншої культури і навчання цьому своїх учнів.

Нині проблема міжкультурної взаємодії набуває великого значення. Відбувається становлення України як самостійної держави, інтенсивно розвиваються міжнародні та міжособистісні зв'язки з різними країнами світу. З огляду на це, визначальною стає для нашого суспільства проблема вміння спілкуватися як на офіційному, діловому, так і на побутовому рівнях, керуватися провідними принципами людських взаємин – гуманізму, толерантних міжособистісних відносин.

Культура – складна філософська й соціальна категорія. Сам термін (від лат. cultura – обробка, виховання) має багато різних тлумачень. Культуру можна зрозуміти як певний соціальний механізм, який відтворює ті чи інші еталони й норми поведінки людей. Розвиток культури визначається, насамперед, наступністю, збереженням усіх позитивних цінностей, які знаменують собою безперервність суспільного прогресу.

Культура – це предметно-ціннісна форма засвоєвано-перетворювальної діяльності, в якій відображається історично-визначений рівень розвитку суспільства, народжується й утверджується сенс людського буття. «Це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини...» [7, с. 214]. За визначенням С. Ожегова, культура – це сукупність досягнень людства у виробничій, суспільній і розумовій сферах [5, с. 286]. Дослідники звертають увагу також на ціннісну природу культури. Так І. Зязюн вважає, що культура зумовлює систему ціннісних уявлень кожної людини і регулює її індивідуальну, соціальну поведінку, слугує основою для постановки та здійснення пізнавальних, практичних і особистісних завдань [1, с.131]. І як стверджує М.Лукашевич: «Культура особистості розглядається як сукупність соціальних норм і цінностей, якими керується індивід у процесі практичної діяльності» [Лукашевич, с. 28]. На думку А.Юдіна – культура як знаковий феномен наділена такими функціями: 1) фіксація інформації у різноманітних текстах (за Лотманом Ю. [9] культура – «спадкова пам'ять»); 2) здійснення комунікації в суспільстві в часі (передача інформації від покоління до покоління) і в просторі [8, с. 9].

Культура існує в предметних та особистісних формах, які можуть бути насичені турботою про людину. Так, «предметні форми культури – це наслідки діяльності людей, певна система матеріальних

та духовних цінностей: засоби, знаряддя праці, предмети побуту, наукові знання, філософські та релігійні системи, традиції та обряди, моральні принципи й норми, юридичні закони, твори мистецтва та ін. Особисті (персональні) форми культури – це люди як суб'єкти діяльності, носії певних культурних, (а в нашому розумінні – гуманістичних) цінностей» [3, с. 16].

Предметні та особисті форми культури являють собою неподільну цілісність і становлять її певний тип, наділений тією чи іншою мірою гуманістичними цінностями. Свій тип культури притаманний кожному народу як етнічній та історичній цілісності. Культурна цілісність характерна й для регіонів (культура європейська, африканська, слов'янська та інші), а також історичних епох (антична, культура Ренесансу, Барокко, доби Просвітництва). І хоча зі зміною історичних епох змінюється і тип культури, це зовсім не означає розриву культурної спадщини і традицій, бо кожна нова доба з необхідністю успадковує досягнення й надбання попередньої. Усе це дає змогу розглядати культурну історію людства як світовий процес, вживати поняття світової культури, сприймати людину в ній як планетарний феномен, аналізувати крізь призму культурних констант роль загальнолюдських гуманістичних цінностей.

Саме тому одним із найвагоміших у педагогічних, соціологічних дослідженнях виступає міжкультурний, культурологічний (або культурно-діяльнісний) підхід [4, с. 28]. Враховуючи світоглядне значення й глибокий гуманістичний зміст національної культури, ми вивчили цей феномен у рамках нашого дослідження. Передусім зазначимо, що в сучасній культурології розрізняються поняття «етнічна» і «національна» культура. Перша є предметом вивчення етнографії (або етнології) як однієї з культурологічних дисциплін. Етнічна або «народна» культура визначається етнографами як сукупність лише тих культурних елементів, які виконують функцію етнічного диференціювання, тобто сприяють визначенню «свого» і відокремленню від «чужого». Елементи такої культури – обряди, звичаї, міфи, фольклор – позбавлені індивідуального авторства, вони безіменні, анонімні. Належність до етнічної культури визначається спільністю походження – кровним спорідненням. Ця культура патріархальна, позбавлена розвинутої індивідуальної самосвідомості.

Культура, яка є достатньою для існування етносу, перестає бути такою, коли йдеться про життя нації. На відміну від етнічної культури, національна передбачає існування нових типів комунікації (взаємозв'язку) між людьми більш складних стосунків, ніж природні кровно-родинні. Таким принципово-новим типом комунікації виступає писемність. За допомогою писемності загальні для усієї нації ідеї та символи широко розповсюджуються серед маси населення. Писемна культура, до складу якої входять різні тексти, ніби протистоїть стихії живої народної мови з її місцевими діалектами та семантичними відмінностями. Носіями такої культури стають освічені прошарки суспільства. Національна культура, таким чином твориться не етносом загалом, а тими представниками суспільства, які беруть на себе функцію індивідуального авторства, – письменниками, філософами, вченими, священниками, митцями.

Становлення особистості може відбуватися тільки з урахуванням того, через які канали і яким чином вона сприймає та відтворює основні риси національного менталітету. «Домінантою української ментальності є повна самореалізація як високоталановитого народу, історична місія якого – гармонізувати взаємовідносини поколінь, народів, культур континенту, утверджувати тип демократично-правової держави, людини-гуманіста, світ без імперії і воєн, і світ довір'я, любові, краси ...» [2, с. 382], що свідчить про її глибокий гуманістичний зміст. Ми виходимо з принципової можливості й необхідності активної політики виховання відчуття належності українських громадян до історії та культури, формування ментальних засад консолідації громадянського суспільства в Україні, дбайливого збереження всього того, що складає духовну спадкоємність народу і може вважатися справжнім уособленням кращих рис національного менталітету. У ракурсі становлення гуманної особистості ми вважаємо менталітет динамічним, гнучким і перспективним об'єктом виховного впливу в конкретних соціокультурних умовах. Розуміння власної національної належності дозволить з повагою сприймати зразки інших культур, толерантно ставитися до їхніх надбань, досягати згоди в міжособистісних взаєминах. Розробка моделі процесу виховання толерантності в майбутніх фахівців була спрямована на те, щоб повною мірою розкрити всі його етапи й структурні елементи, тому ми виходили з позиції, що формування міжособистісної толерантності відбувається в процесі послідовної зміни змістового, процесуального та результативного компонентів. Вони й визначали структуру моделі, етапність виховання толерантності в студентів, що узгоджувалася з логікою організації навчально-виховного процесу у ВНЗ: це актуалізація засвоєння знань, розуміння студентами сутності феномену толерантності, формування в них толерантних почуттів та набуття необхідних умінь і навичок толерантної міжособистісної взаємодії.

У процесі дослідницької роботи нами було визначено, що однією із найважливіших педагогічних умов у вихованні толерантності студентів вищих навчальних закладів є організація суб'єкт-суб'єктної особистісно зорієнтованої міжособистісної взаємодії і створення в академічних групах атмосфери колективного співробітництва та довіри; оптимізація взаємин за рахунок розвитку у вихованців здатності до розуміння і прийняття власної особистості (рефлексивності), стійкості до зовнішніх негативних впливів (емоційної стабільності); активізація зусиль, спрямованих на розвиток здатності студентів до прийняття іншої людини, емпатія та асертивність. Застосування розробленої методики й активних форм виховної роботи, що включали традиційні та інноваційні інтерактивні методи виховання (дискусію, серендипіті, рольові та ділові ігри (моделювання), соціограму, діалогову взаємодію, аналіз ситуацій морального вибору), з допомогою яких ми готували студентів вищих навчальних закладів до толерантної міжособистісної взаємодії дозволило отримати позитивні зрушення, про які детально можна дізнатися з наукових видань автора [6].

Висновки. Нами представлено теоретичне узагальнення і власний підхід до розв'язання наукової проблеми виховання толерантних міжособистісних взаємин студентів вищих навчальних закладів, що виявляється в обґрунтуванні міжкультурного методологічного підходу в загальній стратегії гуманістичного виховання молоді, у визначенні педагогічних умов, створенні моделі, розробці авторської методики на основі алгоритмізації формування соціальних умінь толерантної взаємодії в процесі запровадження активних форм виховної роботи.

Література

1. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: АПН України, 1997. – 396с.
2. Кононенко П. П. Українознавство / П. П. Кононенко. – К.: «Либідь», 1996. – 384 с.
3. Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А. В. Яртися, С. Н. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів: Світ. – 1994. – 496 с.
4. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. П. Лукашевич. – К. : ІЗМН, 1998. – 112с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Проф. Н. Ю. Шведовой. – М. : Сов. энциклопедия, 1973. –846 с.
6. Столяренко О. В. Виховання культури толерантних взаємин у студентської молоді: навчально-методичний посібник / О. В. Столяренко, О. В. Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 248 с.
7. Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х т. / Гол. ред. А. В. Кудрицький. – 2-ге вид. – К. : Гол. ред. УРЕ. – 1987. – Т.2. – 736 с.
8. Юдин А. В. Русская народная духовная культура / А. В. Юдин. – М.: Высшая школа, 1999. – 239 с.
9. Lotman I. M. Szoveg-modell-típus. Gondolat Könyvkiado, Bp., 1973. – p. 272-274.